

IWONA KAŻMIERSKA

**Park dworski w Kielarach
(województwo warmińsko-mazurskie)**

The manor park in Kielary
(Varmia–Masuria voivodeship)

Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Plac Łódzki 3, 10-727 Olsztyn, Polska

Department of Ecology and Environment Protection, University of Warmia and Mazury
Plac Łódzki 3, 10-727 Olsztyn, Poland

ABSTRACT. Near Olsztyn (Varmia-Masuria voivodeship) is a very devastated XVIIIth century park. It actually occupies 0,25 ha. The presence of two linden arbours in a good state of preservation in this park testifies that it is a landscape park. There are only few old trees (*Tilia cordata*, *Quercus robur*, *Fagus sylvatica*, *Betula pendula*, *Larix decidua*, *Abies concolor*, *Pseudotsuga menziesii* and *Thuja occidentalis*) that have been preserved for over two centuries. Many of them are damaged. All old trees and two linden arbours are admitting to be a group preservation of nature soon. Unfortunately, it is still unknown, who is the author of this park, when was it established exactly and how it looked for centuries. Now Kielary has new owners who are going to reconstruct the park.

Key words: manor park, landscape park, Kielary, Poland

Wstęp

Na przełomie XVII i XVIII wieku w europejskiej sztuce ogrodowej nastąpił powrót do naturalności, w którego efekcie powstawały ogrody krajobrazowe. Zgodnie z nowymi zasadami tworzenia ogrodów, które od XVIII w. określano terminem „park”, najistotniejsza stała się malowniczość i piękno rodzimej przyrody, co podkreślali wybitni angielscy teoretycy tego okresu. Zakładano wówczas parki krajobrazowe utrzymane w stylu rokoka oraz ogrody sentymentalne i romantyczne (Borcz 1997). Punktem wyjścia dla sposobu kształtowania ogrodu stał się charakter otaczającego krajobrazu. Ogród, rozprzestrzeniając się, przechodził w park, by w końcu przenikać w krajobraz i łączyć się z nim (Majdecki 1978).

Osiemnastowieczne, jak i późniejsze – dziewiętnasto- oraz dwudziestowieczne, dobra dawnych Prus Wschodnich odznaczają się różnymi typami kompozycji przestrzennej, powiązanej ściśle z położeniem dworu względem parku. Jeden z nich nawiązuje do specyficznego położenia topograficznego, a elementem wzbogacającym kompozycję przestrzenną założenia jest w tym przypadku przestrzeń lustro wód, toń jeziora. Rezydencja usytuowana była blisko brzegu, często na wzgórzu, zawsze z otwarciem widokowym w stronę jeziora. Park rozciągał się wokół jeziora lub przylegał do jego części. Te założenia przestrzenne w dawnych Prusach Wschodnich są najbardziej malownicze i w pełni wykorzystują walory krajobrazowe tej ziemi – tak liczne tutaj jeziora, lasy, wzgórza (Jackiewicz-Garniec, Garniec 2001).

W Polsce parki krajobrazowe zaczęły powstawać w drugiej połowie XVIII stulecia. Część z nich przetrwała do czasów współczesnych zachowując w różnym stopniu swoje charakterystyczne cechy. W województwie warmińsko-mazurskim również zachowały się parki angielskie. Jednym z nich jest park w Kielarach, któremu poświęcony jest niniejszy artykuł. Przez lata niszczący i pomijany, został wpisany do rejestru parków zabytkowych dopiero w 2003 roku.

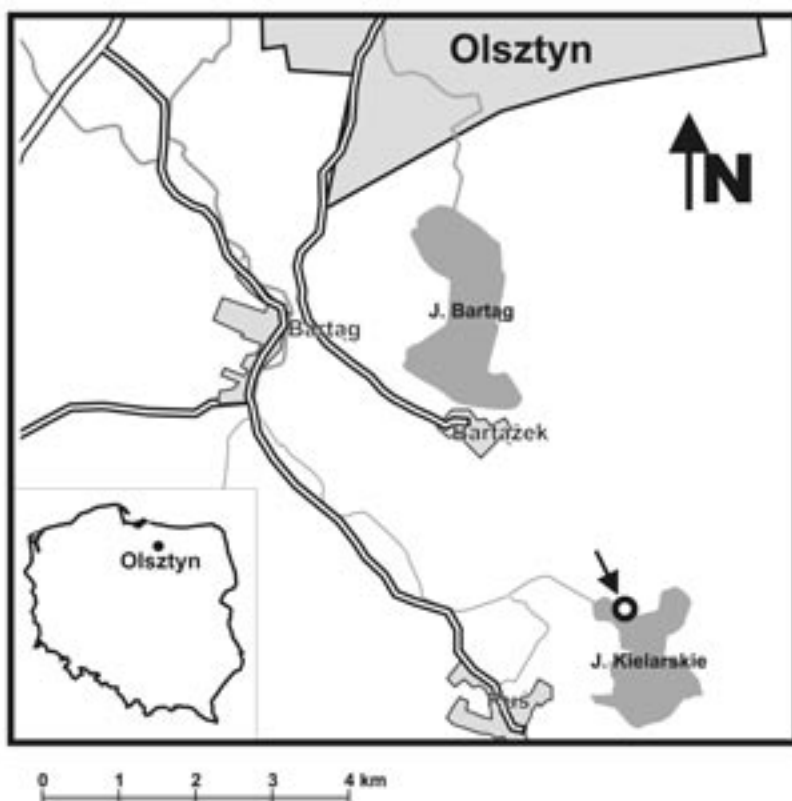
Zarys historii Kielar

Kielary to nieistniejący już dziś majątek rycerski, powstały w XIV wieku. Istotna zmiana w wyglądzie majątku zaszła prawdopodobnie w wieku XVIII, gdyż właśnie wtedy założony został park krajobrazowy. Kielary należały wówczas do szlacheckiej rodziny Milewskich, a później – do ich krewnych (Wakar 1997). Najwięcej informacji o historii Kielar pochodzi z XIX wieku, gdy majątek stał się własnością rodziny Erdmann. Pozostałości cmentarza rodzinnego tej rodziny znajdują się na wysokim wzniesieniu, w odległości około 2 km od ruin zabudowań dawnego majątku. Erdmannowie stworzyli w Kielarach bardzo dobrze funkcjonujący folwark. Zajmowali się hodowlą zwierząt, mieli wiele hektarów ziemi uprawnej, gorzelnię oraz cegielnię, która znajdowała się w sąsiedniej wsi (Kühne 1889, Melcher, Melcher 1907). Do dziś w pobliżu ruin dworu znajdują się pozostałości kamiennych kadzi do produkcji alkoholu, wybetonowanych przez kolejnych właścicieli i spełniających od tej chwili funkcję silosów.

W wieku XX prawdopodobnie istniała w Kielarach niewielka wioska, która została zniszczona podczas II wojny światowej. Aktualnie jej nazwa pojawia się wyłącznie na mapach niemieckich. Niestety, dokumentacja historyczna Kielar jest bardzo skromna. Utrudnia to poznanie najwyraźniej ciekawej historii tego miejsca. Brak jednak przede wszystkim informacji, które mówiłyby o dokładnej dacie utworzenia parku, jego twórcy i zmianach założenia na przestrzeni wieków. Nie zachowały się również ryciny przedstawiające dawny dwór w Kielarach.

Położenie i charakterystyka parku

Park dworski w Kielarach położony jest przy wschodnim brzegu Jeziora Kielarskiego, w odległości około 8 km na południe od Olsztyna (województwo warmińsko-mazurskie), pomiędzy wsiami Ruś oraz Bartązek (Ryc. 1). Ze względu na specyficzne położenie parku niewiele osób wie o jego istnieniu. Celowy wydaje się wybór miejsca, w którym niegdyś zaplanowano utworzenie majątku rycerskiego Kielary. Otaczający teren charakteryzuje się wyraźnymi wzniesieniami, które mogą utrudniać dotarcie do ruin zabudowań dawnego majątku i pozostałości parku. Przede wszystkim jednak należy zaznaczyć, iż okolica odznacza się szczególnymi walorami, na które składa się urozmaicony krajobraz oraz bardzo bliskie sąsiedztwo jeziora i rozległych lasów. Park leży tuż nad Jeziorem Kielarskim, w odległości 20 m od jego brzegu. W lesie jeszcze dziś można odnaleźć pozostałości biegnącej wąwozem brukowej drogi, która dawniej prowadziła do majątku.

Ryc. 1. Lokalizacja parku Kielary

Fig. 1. The localization of the Kielary Park

Ryc. 2. Plan rozmieszczenia XVIII-wiecznego drzewostanu w parku i w jego otoczeniu
(oprac. Iwona Kaźmierska)

Fig. 2. Distribution of the 18th century stand in the park and its surroundings
(by Iwona Kaźmierska)

Osiemnastowieczny park dworski w Kielarach jest niewielki (aktualna powierzchnia – 0,25 ha) i bardzo zniszczonym. Drzewa z dawnego układu parkowego zachowały się wyłącznie na obrzeżach (Ryc. 2), natomiast wewnątrz parku zajmują dziś zarośla głównie bzu czarnego. Drzewa, które wytrzymały próbę czasu, to nieliczne, zwykle uszkodzone okazy. Należą do nich okazy następujących gatunków:

Tilia cordata Mill.: zachowało się pięć lip drobnolistnych; cztery z nich rosną w parku, a jedna w pobliżu ruin dworu. Obwody pni (mierzone na wysokości 1,3 m) wynoszą: 420, 375, 360 i 350 cm (ta ostatnia rośnie, co prawda, poza parkiem, ale ma pomnikowe wymiary) oraz 300 cm. Większość tych lip to drzewa uszkodzone, wymagające zabiegów pielęgnacyjnych.

Betula pendula Roth: przetrwały trzy okazy, z których jeden ostatnio został bezprawnie wycięty. Obwody pni na wysokości 1,3 m: 235, 210 i 200 cm.

Fagus sylvatica L.: obwód pnia najgrubszego z trzech buków wynosi 225 cm.

Quercus robur L.: zdrowy okaz dębu szypułkowego o obwodzie pnia 325 cm.

Larix decidua Mill.: rośnie w pobliżu ruin dworu, obwód jego pnia, mierzony na wysokości 1,3 m, wynosi 230 cm.

Abies concolor (Gordon et Glend.) Lindl. ex Hildebr.: rośnie niedaleko ruin dworu, obwód pnia – 250 cm.

Pseudotsuga menziesii (Mirb.) Franco: rośnie w pobliżu ruin dawnego dworu, obwód pnia wynosi 190 cm.

Thuja occidentalis L.: rośnie niedaleko ruin dworu.

W dobrym stanie przetrwały do dnia dzisiejszego trzy fragmenty szpaleru grabowego oraz dwie unikatowe altany lipowe, uformowane z drzew lipy drobnolistnej, charakterystyczne dla parków krajobrazowych.

Obie altany lipowe znajdują się w części wschodniej parku. Altana południowa, o całkowitym obwodzie kręgu 15 m i średnicy 4,95 m, składa się z dziewięciu lip (Ryc. 3). Obwody pni lip (mierzone na wysokości 1,3 m) wynoszą: 200, 196, 140, 285, 283, 290, 220, 200 i 145 cm. Druga z altan (północna), o całkowitym obwodzie kręgu 14,6 m i średnicy 4,30 m, utworzona jest z siedmiu drzew.

Ryc. 3. Południowa altana lipowa (fot. Iwona Kaźmierska)

Fig. 3. The southern linden arbour (photo by Iwona Kaźmierska)

Obwody pni wynoszą w tym przypadku: 220, 205, 95, 290, 260, 195 i 170 cm. W każdej z altan znajduje się lipa o rozszczepionym konarze, a zatem wymagająca zabiegów pielęgnacyjnych.

Wiele drzew w parku Kielary, o czym wspomniałam, to rośliny uszkodzone – mają rozszczepione konary oraz pnie pozbawione tkanek przewodzących. Wszelkie zabiegi pielęgnacyjne w obrębie parku zostaną przeprowadzone po zakończeniu procedury uznania za drzewa pomnikowe nielicznych okazów, które przetrwały tu przez ponad dwa wieki. Dalsze zabiegi pielęgnacyjne będą obowiązkiem nowych właścicieli Kielar, którzy planują rekonstrukcję parku.

Literatura

- BORCZ Z., 1997. Elementy projektowania zieleni. Wydawnictwo AR, Wrocław.
- JACKIEWICZ-GARNIEC M., GARNIEC M., 2001. Pałace i dwory dawnych Prus Wschodnich. Dobra utracone czy ocalone? Wspólnota Kulturowa BORUSSIA, Olsztyn.
- KÜHNE E., 1889. Handbuch des Gruntbesitzes in Pr. Ostpreussen.
- MAJDECKI L., 1978. Historia ogrodów. PWN, Warszawa.
- MELCHER A., MELCHER B., 1907. Handbuch des Gruntbesitzes in Deutschen Reiche, III. Bund Pr. Ostpreussen. Berlin.
- WAKAR A., 1997. Olsztyn. Dzieje miasta. Radio Wama, Olsztyn.